

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻՑ

ՏԻԳՐԱՆ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆՅԻ

II

Անցեալ նամակումս ես խօսեցի Ալեքսանդր II-ի ընթերցանքի մասին, բայց ոչինչ չ'ասեցի թէ ինչպէս էր վերաբերում այդ ընթերցանքին այն ժամանակաւ ռուս հասարակութիւնը:

Ճիշտ է, այդ հասարակութիւնը-իրրեւելի նոր, անզարգացած, քաղաքական աւանդութիւններից-տաքիցի աշխարհից զուրկ հասարակութիւն՝ շատ փոփոխական և դիւրաթեք է, նորա մեծամասնութիւնը չ'ունի քաղաքական դաւանանք և շատ ենթարկւում է զօրեղ ազդեցութիւնների, ուրեմն և մեծ ընդդիմադրութիւն չէր կարող ցոյց տալ Կայսրի նորամուծութիւններին. բայց այդ ընթերցանքը հասարակութեան միջոցով, նորա օժանդակութեամբ պէտք է իրագործւէին. եթէ հասարակութիւնը անընդունակ լինէր ըմբռնելու այդ ընթերցանքի շարժառիթ նոր սկզբունքները, եթէ նա չը տար արժանաւոր գործիչներ այդ վսեմ գաղափարները կեանքի մէջ մտցնելու համար, այն ժամանակ կայսրի բարի ցանկութիւնը կը մնար «ձայն բարբառոյ յանապատի»:

Ինչպէս կարող էր վերաբերւել այդ ընթերցանքին եւրոպական լուսաւոր գաղափարներով տոգորւած ռուս ինտելլիգենցիան, որ այնքան ժամանակ սպասում էր փառաւոր ապագայի այդ գեղեցիկ արշալոյսին, որ ինքը մինչև այդ ժամանակ՝ որքան հանգամանքները ներում էին՝ աշխատում էր փարատել գիշերւան թանձր խաւարը և աւետում էր արեւադալը: Ինտելլիգենցիայի մեծամասնութիւնը — ազատամիտները ցնծում էին. վաթսու թւականների սիլվըրը նրանց համար տօն էր, նրանց երազածրկատարւում էր: Գոհ էին նոյնպէս

և արմատականները, թէև նրանք ազատամիտների ցնծութիւնը միամիտ, չափազանց էին համարում. արմատականների կարծիքով այդ ընթերցանքը լրակատար չէին, պարունակում էին հակասութիւններ, որոնք՝ նրանց ասելով՝ կարող էին չեզոքացնել ընթերցանքի լաւ կողմերը, կարող էին ապագայ քայքայման սերմեր դառնալ. Ուրախ էր նոյնպէս և Ռուսաստանում նոր զարգացող երրորդ դասակարգը. ընթերցանքը մտցնում էին Ռուսաստանը արեւմտեան եւրոպական երկիրների շարքը, պատւաստում էին Ռուսաստանին եւրոպական կուլտուրան. հին, ճորտական կազմակերպութիւնը արգելք էր կապիտալիստական արդիւնագործութեան համար:

Իայց շատ շատերը տոգոհ էին կեանքի այդ նոր հոսանքից: Ճորտատիրութեան մէջ ծնւած ու կրթւած կալւածատէրերի մեծամասնութիւնը շուտով չէր կարող հրաժարել իւր սովորութիւններից: Դրանց մէջ կային ճորտատիրական սկզբունքներով խմորւած անկեղծ պահպանողականներ, որոնց կարծիքով ռուս ժողովուրդը անպատրաստ էր նոր ընթերցանքի համար, չէր կարող աւրել առանց կալւածատէրերի հովանաւորութեան ու ինամակալութեան. նոքա գոռում էին, որ, ընթերցանքը մտցնելուց յետոյ, սանձարձակ ժողովուրդը, որ նրանց կարծիքով մի վայրենի ամբոխ էր, տալին ու վրայ կ'անի աւիւն բան, Ռուսաստանում կը սկսւի բարեկեանական խռովութիւն: Պատմութեան տւած խրատը նրանց համար անօգուտ էր անցել: Կարծես նրանք բոլորովին մոռացել էին Սեւաստապոլի պատերազմը (1853—55), որ, չը նայելով ռուս զօրքի կատաղի քաջութեանը՝ վերջացաւ ռուսների համար ցաւալի կերպով, որ կայծակի պէս ցնցեց առաջ հասարակութիւնը, բաց արեց բոլոր աւողջամիտ ռուսների աչքերը ու ցոյց տւեց նրանց թէ որքան իրանք յետ են ընկել Եւրոպայից, ապացուցեց նրանց որ ազգերի գոյութեան կռուում քաղաքակրթութիւնը և լուսաւորութիւնը, կուլտուրան ու ցիւլիլիզացիան նոյնպիսի զէնքեր են, ինչպէս կենդանական աշխարհում ֆիզիքական ոյժը, ոտների արագութիւնը և այլն: Անկեղծ պահպանողականները այդ անընդունակ էին հասկանալու, իսկ մեծամասնութիւնը ազգի մասին սկի չէր էլ մտածում՝ նա մտածում էր իւր շահերի մասին: Ի՞նչպէս, նա էլ այսուհետեւ չէր կարողանալու հայհոյել, ծեծել, առնել-ծախել այդ Սենկա—Վանկաներին, այդ

Դուռնկա-Մատրեօնաներին, որոնց Աստուած՝ նորա կարծիքով՝ հենց նորա քմահաճութիւնները և կամքը կատարելու համար էր ստեղծել, սկսած անմեղ կապրիզներից մինչև վաժաշտո կրքերը: Ինչպէս, այդ ճորտերը, այդ ՏՕՍՈՒԲ-ները, որոնց նա աւելի ստոր, անբան անասունի հաւասար ջիւնս էր համարում, պէտք է այսուհետև իրան հաւասար մարդիկ համարւեն, պէտք է իւր եղբայրները կոչւեն և՛ որ ամենասարսափելին է՝ պէտք է իւր հետ նստեն զեմսկիյ ժողովներում, իրան դատեն իբրև երդւեալ դատաւորներ. և աշխարհը չի՛ կործանւի...

Բայց ինչ կարող էին անել պահպանողականները Կայսեր կամքի դէմ. նրանք ուրախ էին որ կարողացել էին գոնէ մի քանի կէտեր մտցնել նոր օրէնսդրութեան մէջ, որոնք յարմար դէպքում կարող էին զարգանալ, փոփոխել օրէնսդրութեան ուղղութիւնը:

Վաթսունական թւականների սկզբում կառավարութիւնը՝ վստահանալով ռուս ժողովրդի առողջ դատողութեան, նորա բարոյական ոյժի, նորա հարուստ ընդունակութիւնների վերայ՝ հրաւիրեց նրան մասնակցելու տեղային վարչութեանը և դատավարութեանը, տւեց նրան տեղային ինքնավարութիւն և եւրոպական դատաստան երդւեալ դատաւորներով, ընտրողական հաշտարար դատաւորներով: Ռուս ժողովուրդը արդարացրեց՝ կառավարութեան վստահութիւնը: Մի ակնթարթում՝ կարծես գետնի տակից՝ դուրս եկան հազարաւոր ազնիւ, լուսաւորւած, անշահասէր գործիչներ: Ո՛ր էին դրանք նախարեֆորմեան կաշառակեր միրդաների, կամայական աստիճանաւորների ժամանակ: Միամիտ հարց: Ո՛ր են գնում ծիծեռնակները ձմեռը, ո՛ր են թագնւում հրաշալի ծաղիկները, երբ ձիւնն ու սառուցը շղթայում են երկրի երեսը, ո՛ր են անհետանում սիրուն թիթեռները. ո՛րտեղից են յայտնւում նրանք ողջունելու բնութեան յարութիւնը երբ որ սառնամանիքը տեղիք է տալիս քաղցրաշունչ գարունքին...

Ռուսաստանը, կարծես մոգական գաւազանի շարժումից, բոլորովին կերպարանափոխւեց. կատարւեց բարոյական յեղափոխութիւն: Առանց ոգևորութեան չի կարելի կարդալ այդ շրջանին վերաբերեալ յիշողութիւնները, չի կարելի չը յափշտակել այդ մեծ պատմական րոպէով:

Նոր դատաստանը գրաւեց ժողովրդի վստահութիւնը զէպի դատարանը. սովորեցրեց նորան զիմել (հաշտարար) դատաւորին հաստատ յոյսով որ նա անաչառ և արդար կը վճռի գործը: Կաշառակերութիւնը համարեա վերացաւ: Նոր դատաստանը մտքրեց ուս ժողովրդի մէջ օրինականութեան զգացմունքը (ЧУВСТВО ЗАКОННОСТИ), իրաւական սկզբունքը (ПРАВОВОЕ НАЧАЛО), որ յատուկ է եւրոպական հասարակութիւններին և որից զժբաղդարար զուրկ է կամայական, բաշխուող Ասիան: Նոր դատաստանի քսանհինգամեակը լրանալու առիթով անցեալ տարի կատարուած հանդէսներն ու արտասանուած ճառերը պարզ ցոյց տւեցին, թէ որքան խորը արմատ է գցել նա ուս ժողովրդի ու հասարակութեան գիտակցութեան ու սրտի մէջ: Այն բազմութիւ խնդիրքները, որ, ընտրողական հաշտարար դատաւորների ինստիտուտը ոչնչացնելուց յետոյ, ուղարկում էին քաղաքային խորհուրդները և զեմակից ժողովները արդարադատութեան մինիստրին խնդրելով, որ իրանց էլ տրւի ընտրողական հաշտարար դատաւորներ ունենալու արտօնութիւնը, ինչպէս այդ տրւած էր մայրաքաղաքներին ու Սդեպային և կարող է տրւել մի քանի մեծ քաղաքների՝ արդարադատութեան մինիստրի սնօրինութեամբ, — այս խնդիրքները մի տեսակ պատուաւոր վկայականներ էին գործիչների և ամբողջ ինստիտուտի համար:

Անցնենք զեմամբօին: Անհնար է կարճ նամակում յիշատակել այդ հաստատութեան բոլոր արածները: Դորա համար հարկաւոր են ամբողջ զրբեր, երկար ուսումնասիրութիւն: Յանկացողները կարող են կարդալ Абрамовъ-ի «Что съдѣлало земство» գիրքը, որ զեռ շատ քիչ է զեմամբօյի բոլոր գործունէութիւնը գնահատելու համար: Զ'ասել ոչինչ նոյնպէս չի կարելի: Բաւականանանք հարեանցի ակնարկով:

Իմանալու համար թէ ինչ է արել զեմամբօն, պէտք է զեմակից նահանգների այժմեան դրութիւնը համեմատել մի կողմից այն դրութեան հետ, որի մէջ նրանք գտնուում էին ընտրութիւնից առաջ և միւս կողմից տեղային ինքնավարութիւնից զուրկ թէկուզ սահմանակից նահանգների այժմեան դրութեան հետ (զեմամբօից զուրկ են Ռուսաստանի ոչ միայն եւրոպայից դուրս գտնուող նահանգները, այլ և եւրոպական Ռուսաստանի շատ նահանգներ. միայն 34 նահանգ ու-

ներն ղեմնուվո)։ Պէտք է աշքի առաջ ունենալ և այն, որ ղեմնուվոն ունի իւր իրաւասութեան շրջանը, որից դուրս նա ոչինչ չի կարող անել։

Ձեմնուվոյի գործունէութիւնը կարելի է շորս ճիւղի բաժանել՝ ժողովրդական կրթութիւն, ժողովրդական առողջապահութիւն, ժողովրդի տնտեսական-վիճակագրական ուսումնասիրութիւն և նորա տնտեսական դրութեան բարեօքումն։ Գործունէութեան մնացեալ կողմերը վերաբերում են ժամանակաւոր կամ մասնաւոր թէև նոյնպէս անհրաժեշտ կարիքներին։

Ինչ է արել ղեմնուվոն ժողովրդի մէջ լուսաւորութիւն տարածելու համար։ Թող խօսենք թւանշանները։ Մոսկւայի նահանգում ղեմնակից հիմնարկութիւնները մոցնելու ժամանակ կար 270 ուսումնարան 9,411 աշակերտով, 1889 թւին Մոսկւայի նահանգն ունէր 713 գիւղական դպրոցներ 43,727 աշակերտով, և ընդամենը 769 ուսումնարան 48,889 աշակերտով։ Մինչև 1870 թիւը բոլոր ղեմնուվոները ծախսում էին ժողովրդի կրթութեան վերայ 1 միլիոնից պակաս, 1874-ին — 2,952,226 ռ., 1879-ին — 4,595,666 ռ., 1885-ին 6,887,000 ռ. (ամբողջ բիւջէի 16⁰/₀-ը)։ Համեմատենք ղեմնուվոների գործունէութիւնը Պետերբուրգի քաղաքային խորհրդարանի գործունէութեան հետ, որ համարւում է օրինակելի քաղաքային խորհրդարան՝ մասնաւոր այդ կողմից։ Պետերբուրգի քաղաքային խորհրդարանը, ընդունելով ներքին մինիստրութիւնից (քաղաքային ինքնավարութիւնը մոցւել է 1870 թւին) ընդամենը 16 տարական ուսումնարան աշակերտների աննշան քանակութեամբ, 1887 թւին ունէր 230 դպրոց 11 հազար աշակերտներով։ Այժմ այդ մայրաքաղաքի օրինակելի խորհրդարանի հետ համեմատենք ղեմնակից ժողովները, որոնցից շատերը շատ հեռու են մայրաքաղաքների քաղաքակրթող ազդեցութիւնից։ Ձը մոռանանք նիւթական միջոցների տարբերութիւնը։ Պետերբուրգի բիւջէն (1887 թւին) միջին թւով 9 բոբլի էր մի բնակչի վերայ, իսկ ղեմնուվոներում միջին թւով 70 կ. մի բնակչի վերայ։ Պետերբուրգում մի քաղաքային դպրոցին ընկնում էր 4,000 բնակիչ և մի աշակերտին 80 բնակիչ։ ղեմնակից դաւառների համարեա $\frac{2}{3}$ մասը 1887 թւին համեմատաբար աւելի ուսումնարաններ ունէին քան Պետերբուրգի քաղաքային խորհրդարանը։

և զեմակից գաւառների $\frac{3}{10}$ մասում ուսումնարաններում համեմատաբար աւելի աշակերտներ կային քան Պետերբուրգի քաղաքային ուսումնարաններում ¹⁾։ — Փողովրդի կրթութեան համար, բացի ուսումնարանների ու աշակերտների թւից, մեծ նշանակութիւն ունի և ուսուցիչների զարգացման ատորճանը, առաջւայ տգէտ, թերուս ուսուցիչների տեղ գիւղացիները զեմավոյի շնորհիւ այժմ ունեն մասնագիտական-մանկավարժական և միջին կամ բարձրագոյն ուսում ստացած ուսուցիչներ։ Բայց ուսումնարանը մենակ բաւական չէ ժողովրդի մասսայի մէջ գրագիտութիւն ու լուսաւորութեան ուրիշ բարիքները տարածելու, մանաւանդ արմատացնելու համար։ Գիւղացի երեխան, դուրս գալով ուսումնարանից ու սկսելով պարապել երկրագործութեամբ (հէնց այդ տեսակների կրթւած լինելը ամենամեծ նշանակութիւնն ունի մի որ և է ազգի համար), կարող է մոռանալ ուսումնարանում ձեռք բերածը, եթէ ուսումնարանից դուրս գալուց յետոյ գրքեր չը կարդայ, չը շարունակի կրթւել։ Սիմբիրսկի գաւառի ուսուցչական խորհուրդը փորձ է արել որոշելու թէ որքան հաստատ է արմատանում զեմակից ուսումնարանների տւած գիտութեան պաշարը գիւղացիների մէջ։ Խորհուրդը այդ նպատակով հրաւիրել է գաւառի զեմակից ուսումնարաններում աւարտած բոլոր հասակաւոր գիւղացիներին և քննել է նրանց։ Հրաւիրւածներից (չը հաշւելով զինուորական ծառայութեան ու ուրիշ պատճառներով բացակայներին) չեն եկել քննւելու $\frac{1}{3}$ մասը։ Մնացած $\frac{2}{3}$ մասի 1,676 հոգու քննութիւնը ցոյց է տուել հետեւեալը։ Կրօնից բոլոր քննւողների $31,5\%$ -ը պատասխանել են գերազանց, $38,5\%$ -ը — շատ լաւ, 26% — բավարար և 4% — միջակ։ Նոր կտակարանից աւելի լաւ են պատասխանել քան հին կտակարանից։ Սլաւոներէնից ու ռուսաց լեւուից. — 29% — գերազանց, 36% — շատ լաւ, 32% — բավարար և 3% միջակ։ Թւաբանութիւնից ու գրելուց աւելի թոյլ են եղել։ Հաւաքւած տեղեկութիւններից յայտնւել է, որ այդ քննւող 1,676 հոգուց ուսումնարանից դուրս գալուց յետոյ զիրք ամենեւին չեն կարացել կամ քիչ են կարդացել 34% -ը, բացառապէս կրօնական

¹⁾ Абрамовъ. Очерки современнаго земства. Русская мысль. 889 г., № 3.

բովանդակութեամբ գրքեր են կարդացել 28⁰/₀-ը, համարեա բացառապէս պատմական և մանաւանդ պատերազմական գրքեր են կարդացել 1,5⁰/₀-ը, միայն հէքիաթներ—1⁰/₀-ը, զանազան բովանդակութեան գրքեր են կարդացել—35⁰/₀-ը: Քննողներից 92,5⁰/₀ պարապում են երկրագործութեամբ և գիւղատնտեսութեամբ, միայն 3,7⁰/₀-է գրագիր, գործակաւար դարձել, մնացածը շարունակել են իրանց ուսումը միջին կամ բարձրագոյն ուսումնարաններում: Ուրեմն զեմակից ուսումնարանը չի հեռացնում գիւղացուն հոգից:

Զեմատլօն, աչքի առաջ ունենալով այդ բոլորը, աշխատում է շարունակել կրթել գիւղացի սիրտն ու միտքը ուսումնարանից դուրս էլ: Զեմատլօները շատ տեղեր բաց են անում իրիկնապահի կամ կրկնողական դասեր, կիրակնօրեայ ուսումնարաններ հասակաւորների համար, հիմնում են իրանց ուսումնարաններում գրադարաններ, որտեղից գրքեր տրւում են կարդալու գիւղացիներին և գրքերի պահեստներ գիւղացիների մէջ օգտակար գրքեր տարածելու համար, սարքում են ուսումնարաններում կամ ընթերցարաններում գիւղացիների և աշակերտների համար ժողովրդական դասախօսութիւններ (ընթերցանութիւններ) պատկերներով (ТѢСНЫЯ КЪРТИНЫ) և այլն:

Բժշկական-առողջապահական գործունէութիւնը Իւր գոյութեան ընթացքում զեմատլօն ժողովրդի առողջութեան վերայ ծախսել է այդ նպատակով 9 միլլիօն ռուբլի, այսինքն իրանց ամբողջ բիւջէի 21⁰/₀-ը: Բժշկական դեպարտամենտի տեղեկութիւնների համաձայն 1887 թւին բժշկական օգնութեան գործը զեմակից և զեմատլօից զուրկ նահանգներում հետեւեալ դրութեան մէջ է եղել.

զեմակից նահանգներում	զեմատլօից զուրկ նահանգներում
1 հիւանդանոց 34,000 բնակչի վերայ	40,000 բնակչի
1 մահճակալ 1,200 " "	1,900 "
10,000 բնակչից	

դիմել են բժշկական օգնութեան	2,259 հոգի	729 հոգի
խնամւել են հիւանդանոցներում	104 "	52 "

Մոսկւայի նահանգում զեմատլօն մոցնելու ժամանակ եղել 12 քաղաքային հիւանդանոց և միայն 3 գիւղական բուժարան 4: մահճակալով, իսկ այժմ կայ 54 զեմակից հիւանդանոց, ուր տարի

խնամուած են մօտ 10,000 հիւանդներ և դիմում են բժշկական օգնութեան 300,000-ից աւելի մարդ։

Մոսկւայի համալսարանի առողջապահութեան յայտնի պրօֆեսսոր Էրիսման մեծ գովասանքով է խօսում զեմատովօի առողջապահական-բժշկական գործունէութեան մասին։

Պէտք է յիշել նոյնպէս և զեմակիյ բժշկական ժողովների մասին։ Ի՞նչ ինչ արել է զեմատովօն ժողովրդի տնտեսական գրութեան ուսումնասիրութեան համար,—համար, բայց շատ պերճախօս վկայ են հարիւրից աւելի զեմակիյ վիճակագրական ժողովածոները, որոնք արդիւնք են զեմատովօների վիճակագրական բիւրօների բարեխիղճ, մանրակրկիտ և լուսաւոր աշխատանքի։ Մոսկւայի համալսարանի՝ վիճակագրագիտութեան (ստատիստիկայի) ու քաղաքատնտեսութեան պրօֆեսսոր Զուպրով իւր դասախօսութիւնների մէջ խօսելով այդ ժողովածոների մասին, ասում է, որ Ռուսաստանի զեմակիյ նահանգները տնտեսական կողմից աւելի մանրամասն և աւելի լաւ են ուսումնասիրուած քան Արեւմտեան-Եւրոպայի որ և տէրութեան նահանգները։ Բայց ի հարկէ Ռուսաստանի միւս նահանգները ամենեւին համեմատուել չեն կարող Արեւմտեան-Եւրոպայի տէրութիւնների նահանգների հետ, այնպէս որ ընդհանրապէս եթէ վերցնենք և համեմատենք եւրոպական Ռուսաստանը՝ օրինակ՝ Գերմանիայի հետ, կասկած չը կայ որ Գերմանիան աւելի լաւ է ուսումնասիրուած, քան եւրոպական Ռուսաստանը։

Անցնենք ժողովրդի տնտեսական դրութեան բարւոքմանը։ Զեմատովօները վերջին ժամանակները աւելի մեծ ուշադրութիւն են դարձնում այդ գործի վերայ։ Աշխատելով բարձրացնել հողի արդիւնաբերութիւնը, զեմատովօները գիւղատնտեսական տեղեկութիւններ, գիտութիւններ են տարածում ժողովրդի մէջ, սարքելով գիւղատնտեսական ցուցահանդէսներ, հիմնելով գիւղատնտեսական դպրոցներ. տարածում են գիւղացիների մէջ բարւոքուած սերմեր և կատարելագործուած գործիքներ (մասամբ ձրի են բաժանում, մասամբ ծախում են ապառիկ կամ փող են փոխ տալիս որ իրանք գիւղացիները առնեն), սարքում են սերմերի ցուցահանդէսներ։ Մոսկւայի Կլին գաւառի զեմատովօն վճռել է վերջերքս սարքել փորձական դաշտ (опытное поле), որ միջոց կը տայ ուսումնական գիւղատնտեսին

Ճանօթանալու տեղային պայմանների հետ և միև կողմից օրինակ կը դառնայ շրջապատող գիւղացիների համար, ցուց կը տայ նրանց ակնյայտնի կերպով գիտութեան այս կամ այն ցուցմունքի ճշմարտութիւնը: Նրկրագործական արդիւնաբերութեան օգտին շինուած են էլ եւ առ որոնք հացահատիկների համար: Հիմնուած են հացահատիկների պահեստներ: Աշխատուած են կարգաւորել հացի առւտուրը: Խնդրուած են կառավարութիւնից իջեցնել հացահատիկների երկաթուղային տարիֆը: Գիւղացու ամենամեծ ցաւը դարմանելու համար աշխատուած են ընդարձակել գիւղացիների հոգատիրութիւնը, պարտք են տալիս գիւղացիներին հող գնելու համար, հիմնուած են շինական (сольскій) բանկեր (նոր երևույթ է), խնդրուած են կառավարութիւնից քննել գիւղական (крестьянскій) բանկի տոկոսը (ազնականների բանկի փոխառուները այժմ վճարուած են 4⁰/₀, իսկ գիւղական բանկի փոխառուները—6⁰/₀): Օգնուած են փոխառու-ինսուլդական ընկերութիւններին: Աշխատուած են զարգացնել տնայնագործութիւնը (кустарная промышленность). էժան փոխառութիւն են անուած տնայնագործերին, հեշտացնուած են նրանց արդիւնքների վաճառումը, հիմնուած են տնայնագործական արդիւնքների պահեստներ և թանգարաններ (Մոսկւայում земскій кустарный музей), տնայնագործական բանկ (Պերմի զեմստվոն), սկսուած են սարքել երկրագործական գործիքների մրցումներ-կոնկուրսներ (Մոսկւայի նահանգի մի գաւառում այս տարի զեմստվոն սարքեց գութանների մրցումն. մրցմանը մասնակցուած էին ոչ միայն տեղային տնայնագործ գութանաշէնները, այլ և գիւղատնտեսական գործիքների 2 ամենայայտնի ֆիրմաներ „Эмилъ Липгартъ“ և „Работники“. 26 գութան են բերւել մրցելու, որոնցից 12-ը գիւղացիների շինածն է եղել. երկու մասնաժողով են կազմել էքսպերտիզի համար՝ մէկը զեմստվոնների, իւրիշները, միւսը գիւղացիներից. երկու մասնաժողովի կարծիքն էլ նման են եղել, 8 գութան օրինակելի են համարւել, որոնցից 6 տեղային տնայնագործների շինածն է եղել. մրցման առիթով զանազան գիւղերից հաւաքւած է եղել ահագին բազմութիւն): Զեմստվոնները շատ ղան են արել նա և գիւղացիների ինչքը ապահովացնելու համար, զեմակից անասնաբոյժները անասունների տարափոխիկ ախտերի տարածւելու առաջն առնուած են. բացի դրանից զեմ-

ստիճանները մոցնում են անասունների ապահովութիւն (страхованіе) կարկուտից, անասունների ապահովագրութիւն ակտերից և այլն:

Իրանց տնտեսական գործունէութեանը աւելի օգտակար դարձնելու համար, զեմստիճանները այժմ սկսել են հիմնել զեմակից վարչութիւններին անկցելու համար տնտեսական խորհուրդներ և տնտեսական բիւրօներ: Այդ աւելի սխտեմատիկական կը դարձնի զեմստիճանի գործունէութիւնը:

Զեմստիճանի տւած օգուտը դնահատելու համար չը պէտք է մոռանալ, որ այդ մի շկոյա է ռուս ժողովրդի համար, որ զարգացնում է նրան քաղաքականապէս, զարգացնում է նորա ինքնաձայնութիւնը: Բացի դրանից զեմակից գործիչները, ապրելով ժողովրդի մէջ, մի տեսակ կենտրոններ են դառնում, որոնք տարածում են իրանց շուրջը եւրոպական կուլտուրան:

Անցեալ տարի լրացաւ զեմստիճանի առաջին քսանհինգամեակը: Բոլոր զեմստիճանները վճռել էին տօնել այդ տարին և աշխատում էին մի որ և է բանով նշանաւոր դարձնել և անմահացնել այդ յոբելանը, հիմնելով հիւանդանոցներ դիւղացիների համար, ապաստանարաններ որք մանուկների համար և այլն: Առանձին բնաւորութիւն էին կրում անցեալ տարւոյ զեմակից ժողովները: Զեմակից գործիչները ցոյց տեցին, որ հասկանում են զեմստիճանի նշանակութիւնն ու իրանց կոչումը. այդ երևում էր նրանց արտասանած ճառերից: Ռուս հասարակութիւնը ցոյց տեց, որ գնահատում է զեմստիճանի մատուցած ծառայութիւնները. այդ երևում էր լրագիրների և ամսագիրների սուլար մեծամասնութեան մէջ տպւած յօդածներից: Թէ ինչպիսի համակրութեամբ է վերաբերում զեմստիճանն ռուս հասարակութեան զարգացած մասը, այդ երևում է թէկուզ նրանից, որ զեմակից բժիշկ, զեմակից գործիչ անունը ամենապատուաւոր, ամենահամակրելի կոչումն է համարւում հասարակութեան մէջ: Գնահատում են զեմստիճանի տւած օգուտները և կառավարութեան լուսաւորած պաշտօնեաները—նահանգապետները, որոնք միշտ գործ ունեն նահանգական զեմակից ժողովների հետ. նրանցից մի քանիսը իրանց ճառերում անցեալ տարի մեծ գովասանքով էին խօսում զեմստիճանի գործունէութեան մասին: Կայսրը զեմակից ժողովների շատ վճիռներ արժանացրել է օգովելի է և կարծիքի: Վերջապէս կառավարութիւնը իւր վստահութիւնը զեմստիճանի ցոյց տեց նրանով, որ, չը նայելով կատաղի պահպանողականների յորդորներին, չ'ոչնչացրեց այդ հաստատութիւնը, այլ միայն փոփոխեց: Բայց դորա մասին միւս անգամ: